

TIKANLI ARTISHOK FARMASEVTIKA SANOATINING ISTIQBOLLI O‘SIMLIGI

Norqo‘ziyeva Nodira Farxod qizi,
(PhD), Sobirova Muqaddas Botirovna
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali
sobirovamukaddas83@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tikanli artishok o‘simligining a‘nanaviy tibbiyotdagi ahamiyati va uni etishtirishda o‘g‘itlardan samarali foydalanish hamda ularni qo‘llash borasida olib borilgan tadqiqotlarning tahlili keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *Acteracea* oilasi, *Cynara scolymus*, gepatit, flavanoidlar, protoin, oqsil, inulin, azotli o‘g‘it, rutin, kversitin, biologik o‘g‘it.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 10 apreldagi «Yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda etishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora- tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ 4670 sonli qarorida dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar etishtiriladigan plantatsiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash sohasiga alohida e‘tibor qaratilgan. Qarorda ko‘rsatilgandek mahalliy floraga mansub 4,3 mingdan ortiq o‘simliklarning 750 ta turi dorivor hisoblanib, ulardan 112 ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro‘yxatga olingani, shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo‘llanib kelingani bu sohaga jiddiy e‘tibor talab qilinadi. Deyarli yovvoyi o‘simliklar kabi adirlik xududlarda ham rivojlana oladigan bu noyob o‘simliklar agrotexnikasi oddiy va kam mehnat talab qiladi. O‘zbekiston uchun noan‘anaviy bo‘lgan yangi istiqbolli qimmatbaho o‘simlik Artishokdan chorvachilikda yashil holida silos, senaj va quruq em-xashak sifatida foydalaniladi va oziq-ovqat hamda farmatsevtika sanoati uchun xomashyodir [1.2].

Artishok *Asteraceae* oilasiga mansub o‘simliklar turkumiga kiradi. U juda katta o‘lchamdagi to‘pgullarga ega bo‘lib, ularning har xil asosiy qismlari iste‘mol qilinadi. Bir qancha manbalar tahliliga ko‘ra, *Cynara scolymus* (L.) turkumi vakillari savatchalari yirik, sergulli, gomogamiyali, gomoxromli, shakli sharsimon, tashqi tomondan o‘rama bargchalari ko‘p qatorli, pastki qismi toraygan, deyarli to‘g‘ri, patsimon, uchki qismi ingichkalashib boradi va tikancha hosil qiladi, ba‘zi hollarda tikansiz chekkalari yumaloq, gul o‘rni yassi, biroz etli, uzun tukchalari bor. Urug‘chilari bir-biriga teng bo‘lmagan qismlarga bo‘lingan bo‘lib, to‘g‘ri besh parrakli; yo‘g‘on naycha uzunligining yarmigacha yetadi. Changchi iplari bezchali, changdonning pastki o‘simtasi qisqa, yuqoridagi o‘simtasi to‘mtiq bo‘ladi. Urug‘i yo‘g‘onlashgan, teskari tuxumsimon, birmuncha shishgan va bilinar -bilinmas to‘rt qirrali, tuksiz, qattiq, silliq, deyarli to‘g‘ri yoki birikib turgan joyiga tomon engilgina egilgan va yuqorisi qiyasiz boladi. Tojchasi ko‘p qatorli, ko‘p sonli, qariyb bir xil uzunlikda, pastki qismi birmuncha pardasimon kengaygan tukli, pastki qismidagi birga to‘kiladigan halqalar bilan birikkan bo‘ladi. O‘simlik yirik, ko‘p

yillik tikanli o'simlik bo'lib, mustahkam to'g'ri o'sgan poyalari va yirik, enli patsimon barglari mavjud. Barglari poya asosida yig'ilib to'pbarglarni hosil qiladi [3.4].

Artishokning kimyoviy tarkibini tahlil qilish bilan uning tanaga qanchalik foydali ekanligini bilish mumkin. Frantsiya va Ispaniyada etishtirilgan artishok navlari juda past kaloriyali bo'lib, 100 g mahsulot uchun atigi 47 kkalni tashkil qiladi. Bu o'simlikning mevalarida juda ko'p miqdorda uglevodlar (taxminan 15%), oqsillar (3%), yog'lar (0,1%), shuningdek, fosfatlar va temir va kaltsiyning turli tuzlari mavjud. Uning tarkibi B1, C, B2, P va B3 vitaminlarining boy spektri, shuningdek, karotin va inulinni o'z ichiga oladi. Shuningdek, tarkibi juda katta miqdordagi organik kislotalarni o'z ichiga oladi [5.6].

Past kaloriya miqdori tufayli o'simlik, ajoyib parhez mahsuloti bo'lishdan tashqari, yaxshi so'riladi va tanada eng foydali mustahkamlovchi xususiyatlarga ega. Artishokdan doimiy foydalanish buyraklar va jigarda tozalash jarayonlarini rag'batlantirib, bu esa o'z navbatida butun tanani toksinlar va boshqa zararli moddalardan tozalaydi. Ildiz qismidan, shuningdek, barglardan turli xil ekstraktlar, damlamalar tayyorlanadi, sharbati olinadi. Ushbu ichimliklar xolesterin, shuningdek siydik kislotasi darajasini sezilarli darajada kamaytiradi. Qaynatma asab tizimini mustahkamlashga yordam beradi, uning ishini rag'batlantiradi. Qadimgi yunonlar bu sabzavotdan soch to'kilishi uchun ajoyib vosita sifatida foydalanishgan. Shuningdek, o'simlikning jinsiy faollikni rag'batlantirish xususiyatlari ham ba'zi manbalarda qayd etilgan [7.8].

Respublikamizda farmasevtika sanoati uchun xom ashyosi chetdan keltirilayotgan artishok o'simligi o'zida biologik faol moddalardan flavonoidlar guruhiga mansub bo'lgan rutin, kversitin va boshqa moddalarni sintez qiladi. Shuning uchun ham ushbu o'simlikni mamlakatimizda etishtirish texnologiyasini ishlab chiqish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur o'simlikni etishtirishda mineral o'g'itlardan samarali foydalanilmaslik, uning o'sishi, rivojlanishining sustlashishi, hosildorligining pasayishi va uning xom ashyosi tarkibidagi flavonoidlarning miqdorini kamayishiga sabab bo'ladi. Biroq o'simliklarni, shu jumladan dorivor o'simliklarning ham, azotli o'g'itlarning qaysi turlari bilan oziqlantirish maqsadga muvofiq bo'lishi masalasi shu vaqtgacha o'z yechimini topgan emas [9.10.11].

Shundan kelib chiqqan xolda ilmiy tadqiqot davomida artishokning ekish sxemasi hamda mineral va biologik o'g'itlarining turli me'yorlarining bu o'simlikning o'sishi, rivojlanishi va dorivor mahsulotning hosildorligi hamda sifatiga ta'sirini o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi [12.13].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. M.B. Sobirova, S.S. Murodova. Jizzax viloyati sharoitida tikanli artishok (*Cynara scolymus* L.) dorivor o'simligining biologik faolligini optimallashtirishda biologik mahsulotlardan foydalanish// monografiya// 2022. b 17-19
2. Namozova Z.B Artishok ko'p tomonlama foydali o'simlik. Ilmiy zakovatimiz senga Ona - vatan: // ilmiy - amaliy anjumani materiali Farg'ona, 2002.- B. 13 -14.
3. Sobirova M. Determination of stimulant properties of local rhizobacteria-

based bioproducts against *Cynara scolymus* L. //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering//. 2022. – 4 (02), p. 26-30.

4. Sobirova M., Murodova S. Effects of biopreparates on *cynara scolymus* L., micro and macroelements, and quantity of flavonoids // In E3S Web of Conferences//. 2021. Vol. 258.

5. Амиров Б. А. Артишок қимматли озуқа ўсимлиги. – Тошкент, 1978.

6. Вальтер Г. Растительность земного шара// Эколого-физиологическая характеристика. Т.1.-С.551.Т.2.-С.423. Т.3.-С.430. -М.:

7. Медведов П.Ф., Сметанникова А.И. Кормовые растения Европейской части СССР. Справочник. - Л.: Колос, 1981. -С.21-22.

8. Муродова С. С., Хўжаназарова М. Қ., Собирова М.В. *PGPR* микроорганизмлардан биопрепарат сифатида фойдаланишда иммолизациянинг истиқболли жиҳатлари// “O‘zbekistonda ilm-fanning rivojlanish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. 2022 yil 30 noyabr 534-543 bet.

9. Собирова М., Муродова С. Технология получения элиситора, эффективно влияющего на биологические свойства *Cynara Scolymus* L.-М.: Научное обозрение. биологические науки, 2022. №1. с. 68-72

10. <https://optolov.ru/uz/remont-v-kvartire/chto-takoe-artishok-opisanie-recepty-prigotovleniya-vkus.html>

11. <https://glutenfreemama.ru/uz/>

12. <https://uz.healthy-food-near-me.com/artichoke-useful-properties-application-treatment/>

13. <https://e-library.namdu.uz>

BUG‘DOY KEPAGINING XALQ TABOBATIDAGI AHAMIYATI

Shodmonova Sarvinoz Safarqul qizi,

Mamatkulova Iroda Ergashevna

O‘zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

sshodmonova26@gmail.com

Annotatsiya: Mamlakatimizda 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyoti strategiyasida keltirib o‘tilgan Sanoat tarmoqlarida yo‘qotishlarni kamaytirish va resurslarni ishlatish samaradorligini oshirish, chiqindisiz ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etishni rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish nazarda tutilgan. Shu qarorga asoslangan holda chiqindisiz texnologiyalar sohasini yanada rivojlantirish maqsadida hammamizga ma‘lum bo‘lgan bug‘doy donning oxirgi mahsuloti bo‘lgan bug‘doy kepagi tarkibini o‘rganib, uni turli sohalarda jumladan tibbiyot, farmoseftika, oziq- ovqat, parfumeriyada qo‘llash nazarda tutilgan.

Kalit so‘zlar: Kepak, xolin, vitaminlar, ferul kislota, inositollar, polikosanol va melatonin, yo‘g‘on ichak saratoni, prebiyotik, DNK metilatsiyasi.

Kirish. Bug‘doy kepagi va urug‘i xolinga boy bo‘lib, u lipidlar almashinuvi va DNK metilatsiyasida muhim ahamiyatga ega. Xolin ko‘pincha hayvonlarning